

Особливості навчання науковому стилю мовлення іноземців на заняттях з української мови

С. В. Лазаренко

ДЗ “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”

Corresponding author. E-mail: lazarenkosvet@mail.ru

Paper received 03.09.18; Accepted for publication 10.09.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2018-175VI73-03>

Анотація. У статті розглянуті деякі особливості навчання науковому стилю мовлення іноземців на заняттях з української мови. А саме: запропонована лінгвометодична модель навчання науковому письмовому стилю мовлення іноземних громадян, які навчаються в Україні, схарактеризовані етапи роботи над формуванням наукового стилю мовлення інофонів на заняттях з української мови, описана система вправ, що сприятимуть ефективному вдосконаленню вмінь і навичок іноземців складати українською мовою наукові тексти. Крім того, схарактеризовані певні труднощі, що виникають у інофонів під час навчання науковому стилю мовлення на заняттях з української мови, та окреслені певні шляхи їх подолання.

Ключові слова: науковий стиль, інофони, українська мова як іноземна

Вступ. Актуальність дослідження. Останнім часом у лінгводидактиці з'являється все більше досліджень, що пов'язані з особливостями формування наукового стилю мовлення в студентів. Серед них виокремлюємо такі: 1) вивчення принципів відбору та організації матеріалу для навчання науковому стилю мовлення (В. Бойко, М. Хамітова); 2) дослідження особливостей навчання усному науковому мовленню (Л. Смирнова, І. Авхачева); 3) розгляд питань навчання письмовому науковому мовленню людей різного віку (Т. Леонтьєва, Н. Успенська, Т. Михельсон); 4) дослідження деяких аспектів навчання науковому мовленню студентів і аспірантів (С. А. Вишнякова, Г. Н. Сергеева); 5) вивчення впливу психологічних і вікових особливостей людей на навчання їх науковому мовленню (Г. Каневська, О. Сергеева, Л. Войтюк); 6) розгляд певних питань навчання науковому стилю мовлення в різних умовах навчання (короткотривалі та довготривалі курси, факультети підвищення кваліфікації тощо) (Т. Рибіна).

Інтерес до проблеми формування наукового стилю мовлення в студентів не випадковий, адже сформованість у фахівця наукового стилю мовлення є одним з показників його професійності. Це стосується також іноземців, які здобувають освіту у вищих навчальних закладах України, адже вони досить часто беруть участь у наукових конференціях, семінарах, на старших курсах виконують курсові проекти. Натомість в програмі підготовки іноземців іноді відсутній курс навчання написанню наукових текстів українською мовою. Це й обумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета. Мета дослідження – проаналізувати особливості навчання науковому стилю мовлення іноземців на заняттях з української мови.

Результати та їх обговорення. Переосмислюючи концептуальну спрямованість навчального процесу, ґрунтуючись на змісті мовного та мовленнєвого матеріалу, що репрезентований в сучасних нормативних документах і навчальних посібниках, орієнтованих на навчання іноземних студентів українській мові, пропонуємо лінгвометодичну модель навчання науковому стилю мовлення іноземців на заняттях з української мови. У цій моделі чітко окреслені етапи навчання, визначена мета кожного етапу, схарактеризовані елементи навчання та компоненти змісту навчання, зазначені методи, що сприяють оптимізації процесу навчання та дозволяють

досягнути результатів за найменшою витратою сил викладача та студента, визначені форми контролю результатів. Пропонована модель передбачає три етапи формування наукового стилю мовлення іноземців на заняттях з української мови. Схарактеризуємо їх.

1. Когнітивно-збагачувальний. Основна мета цього етапу – сформувати в студентів поняття про лінгвістичні, змістові та структурно-композиційні особливості різних жанрів письмового наукового тексту, навчити їх правильно вживати наукові терміни, а також фрази-кліше, характерні для певного жанру письмового наукового тексту. Основними елементами предмета навчання на цьому етапі є теоретичні знання та лексичний матеріал. Компонентами змісту навчання на цьому етапі є лінгвістичні та методичні терміни, слова загальнонаукової лексики, фрази-кліше, що активно функціонують у науковому письмовому тексті, лінгвістичні й структурно-композиційні особливості різних жанрів наукового письмового стилю, функціонально-стилістичні особливості вживання одиниць мови у текстах різних жанрів наукового стилю. На цьому етапі основними методами навчання є: бесіди, пояснення, лекції, ілюстрації, тренувальні вправи, а саме: аналіз аутентичних українських текстів різних жанрів наукового стилю, їх зіставлення та вияв особливостей; добір українських наукових термінів, а також фраз-кліше, найбільш релевантних для певного письмового наукового тексту; знаходження та виправлення помилок в аутентичних українських наукових текстах. Контроль результатів навчання на цьому етапі здійснюють за допомогою вправ, спрямованих на: знаходження найбільш релевантного терміна, слова загальнонаукової лексики чи фрази-кліше, для заповнення пропуску в мікротексті; встановлення жанрової належності наукового тексту; знаходження помилок лінгвістичного або структурно-композиційного оформлення українського наукового письмового тексту певного жанру.

2. Репродуктивно-діяльнісний. Основна мета цього етапу – сформувати у студентів уміння та навички ділити науковий текст на смислові частини, виокремлювати головну інформацію, знаходити ключові слова, здійснювати компресію аутентичних українських наукових текстів. Елементами предмета навчання на цьому етапі є навчальні мікротексти наукового стилю різних жанрів. Компонентами змісту навчання на цьому етапі є: рецеп-

тивно-репродуктивні лексико-граматичні навички та аналітико-синтетичні навички, тобто навички сприймати лексико-граматичний матеріал, аналізувати його, здійснювати його компресію та на основі отриманої в результаті компресії інформації складати плани до наукових текстів. Основними методами навчання на цьому етапі є: тренувальні вправи, спрямовані на формування та розвиток умінь і навичок ділити текст на смислові частини, виокремлювати основну інформацію в кожній з них, знаходити ключові слова, складати плани до тестів, об'єднувати мовленнєві зразки в науковий текст певного жанру, завершувати чи поширювати наукові мікротексти. Контроль результатів навчання на цьому етапі передбачає опанування такими вміннями та навичками: сприйняття аутентичного українського наукового тексту, поділ його на смислові частини, знаходження в цих частинах основної інформації та ключових слів, здійснення компресії тексту (шляхом: 1) опущення додаткової інформації, 2) опущення інформації, що повторюється змістовно, 3) поєднання схожої за змістом інформації), складання планів до наукових текстів, поєднання готових мовленнєвих зразків у письмовий науковий текст різних жанрів.

3. Професійно-творчий. Основна мета цього етапу – розвивати уміння та навички самостійно продукувати українською мовою наукові письмові тексти різних жанрів. Основними елементами предмета навчання на цьому етапі є: навчально-комунікативні ситуації та неадаптовані аутентичні українські наукові тексти різних жанрів. Компонентами змісту навчання на цьому етапі є репродуктивні та продуктивні лексико-граматичні вміння та навички, перші передбачають уміння та навички спочатку сприймати аутентичний український науковий текст, аналізувати його, здійснювати компресію та на основі інформації, здобутою в результаті цього, складати власний науковий текст певного жанру, крім цього репродуктивні лексико-граматичні навички передбачають уміння поновлювати українській науковий письмовий текст певного жанру на основі питань або готових мікротекстів; продуктивні лексико-граматичні навички передбачають уміння студентів самостійно складати оставлять науковий текст українською мовою. Основними вправами на цьому етапі є: складання українською мовою наукового тексту певного жанру за поданим планом, ключовими словами, текстом-зразком; самостійне складання наукового тексту певного жанру; знаходження та виправлення помилок у готовому науковому тексті. Цей етап є найважливішим та найскладнішим, оскільки тут здійснюється робота не лише над формуванням і розвитком умінь і навичок продукувати наукові тексти різних жанрів українською мовою, а й робота над актуалізацією та вдосконаленням їхньої творчих умінь, над стимулюванням мотивації самостійно писати наукові тексти українською мовою. Тут одним з прийомів, що стане в нагоді викладачеві, є проведення занять у творчій атмосфері, наприклад, організація різних творчих презентацій-конкурсів на складання кращого наукового тексту українською мовою певного жанру на задану тему. Контроль результатів навчання на цьому етапі передбачає складання українською мовою наукового письмового тексту певного жанру.

До кожного етапу розроблена система вправ, що сприятиме ефективному формуванню наукового стилю

мовлення іноземців під час вивчення української мови. Так, на когнітивно-збагачувальному етапі пропонуємо впроваджувати такі вправи: 1) аналітико-зіставні вправи – вправи, спрямовані на зіставлення та знаходження особливостей вживання мовних і мовленнєвих явищ, що характеризують науковий стиль у рідній мові та в українській мові, а також вправи, спрямовані на зіставлення аутентичних україномовних наукових текстів різних жанрів та виявлення їхніх змістових, структурно-композиційних і лінгвістичних особливостей; 2) лексико-граматичні вправи – вправи, спрямовані на формування умінь і навичок добирати релевантні терміни, слова загальнонаукової лексики чи фрази-кліше, характерні для україномовного наукового письмового тексту таких жанрів, як реферат й анотація. На репродуктивно-діяльнісному етапі, на нашу думку, ефективними будуть: 1) аналітико-синтетичні вправи – вправи, спрямовані на розвиток умінь знаходити головну інформацію в тексті (основну думку, ключові слова), ділити текст на змістові частини, а також умінь здійснювати компресію тексту чи, навпаки, поширювати текст, додаючи інформацію; 2) трансформаційні вправи – вправи, спрямовані на формування умінь здійснювати компресію змісту тексту-першоджерела, залежно від комунікативного завдання шляхом перефразування першоджерела, а також на формування умінь і навичок складати українською мовою наукові письмові тексти таких жанрів, як: анотація та реферат, спираючись на готові мовленнєві зразки шляхом їх трансформації (перегрупування); 3) репродуктивні вправи – вправи, спрямовані на формування умінь і навичок продукувати українською мовою письмові наукові тексти таких жанрів, як: анотація та реферат, з опорою на текст-першоджерело. На професійно-творчому етапі пропонуємо впроваджувати вправи, що пов'язані з творчою діяльністю слухачів, при цьому відзначимо, що під час виконання цих вправ ступінь самостійності слухачів є найвищою. На цьому етапі пропонуємо використання таких вправ: 1) прочитайте текст, напишіть до нього анотацію (реферат), дотримуючись особливостей кожного з цих жанрів наукового мовлення; 2) підготуйте реферат на певну тему, до нього напишіть анотацію, яка б стисло репрезентувала основний зміст реферату. Також на цьому етапі можна використовувати аналітико-корекційні вправи – вправи, спрямовані на розвиток умінь знаходити в готовому науковому тексті або у власному науковому тексті недоліки, визначати їх тип і виправляти відповідно до норм наукового україномовного тексту.

Під час впровадження розробленої лінгвометодичної моделі та системи вправ формування наукового стилю мовлення іноземців у процес викладання української мови як іноземної була засвідчена їхня ефективність. При цьому відзначимо деякі проблеми, з якими зіткнулися студенти під час виконання окремих вправ, і намітимо шляхи їх подолання.

1. Недостатній словниковий запас студентів, що вважає їм дібрати адекватний термін чи слово загальнонаукового змісту, релевантного для наукового тексту. Для усунення цієї проблеми в процесі підготовки іноземців слід більш уваги приділяти збагаченню їхнього словникового запасу термінологією, при цьому не лише з науки, за якою студент здобуває освіту, а й з інших суміжних наук. Тут, на наш погляд, у нагоді стане пере-

клад наукових мікротекстів різних наук. При цьому акцентуємо, що робота над збагаченням словникового запасу іноземців термінологією має відбуватися на усіх дисциплінах, а не лише на заняттях з української мови, та систематично, починаючи з першого курсу, щоб до четвертого курсу в них була достатня база для написання наукових текстів українською мовою.

2. Недостатні знання про особливості функціонування одиниць мови в наукових текстах певних жанрів. Для усунення цієї проблеми потрібно, починаючи з перших курсів, під час викладання різних розділів української мови орієнтувати студентів на те, як вживають одиниці цього розділу в наукових текстах. Ці знання, накопичені за чотири роки навчання, на останньому курсі систематизуються та поглиблюються під час опанування розділу «Стилістика української мови», у результаті цього у студентів формується міцна теоретична та практична база стосовно вживання різних лінгвістичних одиниць в науковому україномовному тексті.

3. Недостатні вміння здійснювати компресію інформації. Для подолання цієї проблеми, на наш погляд, потрібно більше уваги приділяти формуванню в студентів умінь здійснювати компресію змісту аутентичних україномовних наукових текстів різними способами: виокремленням другорядної інформації, об'єднанням інформації однакового змісту тощо. Вважаємо актуальним з практичної точки зору розробку та впровадження на заняттях з української мови спеціальних науково-методичних посібників, що містять вправи, спрямовані на формування умінь здійснювати компресію аутентичних україномовних наукових текстів.

4. Недостатні вміння складати наукові тексти самостійно. Основною проблемою, на наш погляд, у цьому випадку є недостатній рівень творчих здібностей студентів. Тому одним із способів подолання окресленої проблеми вважаємо впровадження на заняттях з української мови вправ, спрямованих на формування творчих здібностей студентів.

Крім того, для подолання усіх вищезазначених проблем, а також для вдосконалення умінь і навичок іноземних студентів старших курсів складати українською мовою наукові тексти різних жанрів вважаємо за потрібне ввести в навчальні плани підготовки іноземних громадян у вищих навчальних закладах України спецкурс «Основи наукового мовлення».

Висновки. Одним з основних завдань підготовки іноземців на заняттях з української мови (особливо, коли мова йде про іноземних громадян, які навчаються у вищих навчальних закладах України) є формування особистості, здатної здійснювати наукову комунікацію українською мовою, зокрема, здатної продукувати україномовний науковий текст різних жанрів. Вважаємо, що найбільш ефективно цей процес відбуватиметься, якщо його цілеспрямовано та послідовно здійснювати за певною лінгводидактичною моделлю. Пропонована в статті лінгвометодична модель формування наукового стилю мовлення іноземців під час вивчення української мови чітко окреслює етапи навчання, визначає мету кожного етапу, характеризує елементи навчання та компоненти змісту навчання, зазначає методи, що сприяють оптимізації процесу навчання та дозволяють досягнути результатів за найменшою витратою сил викладача та студента, визначає форми контролю результатів. Відповідно до цієї моделі розроблена система вправ, що сприяють формуванню наукового стилю мовлення іноземців на заняттях з української мови. Апрабація пропонованої моделі та системи вправ на заняттях з української мови як іноземної засвідчили її ефективність, проте одночасно виявили низку недоліків, усунення яких можливе лише за умови систематичної міждисциплінарної роботи над формуванням наукового стилю мовлення іноземців, а також введенням до навчальних планів підготовки іноземних громадян у вищих навчальних закладах України спецкурсів, спрямованих на розвиток та вдосконалення їхніх умінь і навичок складати наукові тексти українською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кашеева А.В. Современные подходы к обучению письму на иностранном языке / А. В. Кашеева // Социально-экономические явления и процессы. – 2013. – №6 (052). – С.191–194.
2. Попова Т. П. Современные подходы к обучению письменной речи на английском языке [Электронный ресурс] / Т. П. Попова – Режим доступа к ресурсу: <https://nnov.hse.ru/data/2012/12/20/1303525950>.
3. Сологуб И. М. К вопросу об обучении письменной речи в процессе формирования коммуникативной компетенции [Электронный ресурс] / И. М. Сологуб – Режим доступа к ресурсу: <http://www.sbmt.bsu.by/.../K-VOPROSU-OB-OBUCHENII-PISJMENNOJ-RECHI-V-PROCES>

REFERENCES

1. Kashcheeva A.V. Modern approaches to teaching writing in a foreign language / A.V. Kashcheeva // Socio-economic phenomena and processes. – 2013. – №6 (052). – P.191-194.
2. Popova T. P. Modern approaches to teaching writing in English [Electron resource] / T. P. Popova – Resource Access: <https://nnov.hse.ru/data/2012/12/20/1303525950>.
3. Sologub I. M. On the issue of written language learning in the process of formation of communicative competence [Electron resource] / I. M. Sologub – Resource Access: <http://www.sbmt.bsu.by/.../K-VOPROSU-OB-OBUCHENII-PISJMENNOJ-RECHI-V-PROCES>

Features of teaching the scientific style of speech of foreigners in classes in the Ukrainian language

S. V. Lazarenko

Abstract. In the article some features of teaching the scientific style of speech of foreigners in classes on the Ukrainian language are considered. Namely: the linguistic method of teaching the scientific style of speech of foreign citizens studying in Ukraine is offered, the stages of work on the formation of the scientific style of speech of inophones in classes in the Ukrainian language are described, the system of exercises that contribute to the effective perfection of the skills of foreigners to compose scientific texts in Ukrainian is described. In addition, certain difficulties encountered by foreigners during the teaching of the scientific style of speech in classes in the Ukrainian language are characterized, and certain ways of overcoming them are outlined.

Key words: scientific style, foreign languages, Ukrainian as a foreign language.